

INSCRIȚIILE ICOANELOR DE SECOL XVI DIN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ. TIPOLOGIE ȘI CATALOG SELECTIV*

de MARINA SABADOS

Deși considerabil mai succinte decât lungile inscripții explicative din pictura murală, inscripțiile icoanelor sunt la fel de importante ca și cele din urmă și își vădesc specificul.

Pentru perioada care privea tema proiectului, secolul al XVI-lea, au fost studiate atât icoane din Moldova, cât și din Țara Românească, grupul celor dintâi numărând mult mai multe piese păstrate decât grupul celor din urmă. Astfel, pentru catalogul final au fost selectate 50 de icoane moldovenești și 10 icoane din Țara Românească. S-au păstrat, de asemenea, șase iconostase – în formații incomplete – și trei uși împărătești dispartate, aparținând școlii moldovenești de pictură, pe care le-am inclus unui catalog de sine stătător¹.

În cazul icoanelor-portret, în care similitudinea cu prototipul a figurii sfântului reprezentat este o condiție *sine qua non*, prezența inscripției numelui este necesară și nicidecum superfluă, ea având valoarea unei peceti identificatoare. Situația este valabilă și pentru celelalte personaje sfinte reprezentate alături de cel din centru, căruia îi este destinată icoana: Iisus Hristos însoțit de apostoli (cat. 14, 16, 32, 52), Maica Domnului cu profeți (cat. 5, 7, 15, 51), Sf. Nicolae cu ierarhi (cat. 9), Sf. Paraschiva cu mucenite și cuvioase (cat. 34) etc.

În alte cazuri, inscripția identifică grupuri de personaje: patriarhi, proroci, apostoli, mucenici, mironosițe; vezi cazul celor două icoane *Duminica tuturor sfinților* (cat. 1, 36). Dumnezeu Tatăl este numit „Cel vechi de zile” (cat. 3), sf. Paraschiva primește uneori apelativul „Sf. Vineri” (Petka – cat. 8, 19). Interesantă este românizarea numelui sfintei Elena – „Ileana”, într-o icoană din Moldova (cat. 33), în care fiul său este denumit simplu: „Constantin împărat”, ori a numelui sfântului diacon Nicanor, devenit „Nicanul” (cat. 26).

Remarcăm folosirea denumirii „Pantocrator” într-un singur caz, din catalogul selectiv, și anume într-o icoană din Moldova (cat. 16), și tot aici, prezența calificativului dat unui sfânt, în cazul nostru sfântul Nicolae (cat. 9), ca „grabnic ajutător” („Скоромошникъ”).

În categoria numelor alăturate personajelor pe care le desemnează întră și un caz special, cel al portretelor de donatori, valabil, în secolul al XVI-lea, pentru icoanele din vremea lui Neagoe Basarab (cat. 53, 54, 55). Un caz special, legat de Moldova de astă-dată, este cel al icoanei *Sfântul Gheorghe cu scene din viață*, dăruită de Petru Șchipul, împreună cu doamna Maria Amiral și fiul lor Vlad, mănăstirii *Sfântul Pavel* de la Muntele Athos². Nu am putut studia nemijlocit această icoană, de aceea reproducem inscripțiile care însoțesc portretele votive așa cum au fost transcrise de autorul fișei, Euthymios N. Tsigaridas, din nefericire cu unele neclarități:

* Această lucrare a fost elaborată în cadrul proiectului *Text și imagine în pictura românească din secolul al XVI-lea*, finanțat de CNCS-UEFISCDI, nr. PN-II-ID-PCE-2011-3-0336, coordonator dr. hab. Constantin I. Ciobanu (Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, București). Verificarea, traducerea și identificarea surselor literare ale inscripțiilor – dr. Ruxandra Lambru, Universitatea București, Facultatea Limbi și Literaturi străine, Departamentul Filologie Rusă și Slavă; fotografiile – Sorin Chițu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, București.

¹ Acest catalog va fi publicat, în măsura posibilităților, într-un număr viitor al revistei *SCIA.AP* (Arhiva).

² *Treasures of Mount Athos*, catalogul expoziției de la Muzeul de Cultură Bizantină din Tesalonic, 1997, cat.nr. 2.77, p. 143–144.

„Іw Пет[...] воєвод(а)” (Io Pet[ru] voievod), „Іw Мар[... ..]вод(а)” (Io Mar[ia] voievod) și „Іw [...]ма(нт) [?!] воєвод(а)” (Io Vlad Voievod). Titulatura „voievod” în cazul doamnei Maria (unde era de așteptat să apară termenul кнѣгина) este neobișnuită. Istoricul Constantin Bălan, care ne-a oferit opinia sa cu neobosită bunăvoință, credea că zugravul nu era moldovean și deci nefamiliarizat cu titlaturile oficiale în statul moldovenesc. Cazul este aproape un *hapax* pentru pictura de icoane din Moldova³.

O categorie numeroasă de inscripții privește titlurile scenelor reprezentate. Ele pot fi scurte, în cazul reprezentării marilor sărbători (ex. Adormirea Maicii Domnului – „Спение Бѣѣ”, Înălțarea Domnului – „Възнесіе Хѣѣ”, Coborârea Sf. Duh – „Съшествіа свѣтаго Дѣѣ”, Intrarea în Ierusalim – „Цвѣтоносіе” etc.) sau mai lungi, explicative, în cazul scenelor din viața unui sfânt (ex. cat. 18). Alte inscripții sunt non-convenționale, având rolul de a explica detaliile imaginii, îndeosebi în cazul icoanelor din vremea Movileștilor: ex. *Rugul lui Moise* (cat. 20), *Izgonirea din Rai* (cat. 37) sau *Crucea Răstignirii și simbolurile Patimilor* (cat. 13).

Un grup important cuprinde textele de pe cărți și filactere, care reproduc fragmente din Vechiul și Noul Testament ori din surse obscure, acestea din urmă având menirea de a dezvălui semnificații date icoanei de către donator, ca în cazul icoanei *Sf. Ioan Botezătorul și Maica Domnului cu Pruncul* de la Domnești-Argeș (cat. 57).

În icoanele din secolul al XVI-lea nu întâlnim semnături de zugravi. Există însă un caz în care numele pictorului este făcut cunoscut prin inscripția care semnalează cumpărarea icoanei: este vorba de monahul Amfilofie, care a pictat *Duminica tuturor sfinților*, cumpărată ulterior (?), în 1514, de un anume Pașco (cat. 1). La începutul veacului următor, întâlnim prima mențiune de zugrav, Gligorie, în cadrul inscripției de donație a icoanei *Înălțarea Sfintei Cruci* de la Văleni–Piatra Neamț (cat. 50).

Foarte prețioase, dar și foarte rare în acest veac, sunt însemnările calendaristice, care oferă cercetătorilor informații inestimabile pentru datarea picturilor. Aceste date sunt fie cuprinse în inscripția de donație (cat. 5–7, 37, 38, 50), fie „ascunse” în moduri deosebit de inventive (cat. 20, 51).

În sfârșit, un grup însemnat de inscripții de pe icoane oferă informații asupra donatorilor, a categoriilor sociale din care aceștia făceau parte și asupra posibilităților lor materiale. Ei puteau proveni din rândul elitei politice și religioase a statului medieval Moldova sau Țara Românească. Considerate, probabil, danii de importanță minoră – în raport cu marile ctitorii de arhitectură și pictură murală – icoanele poartă în rare ocazii însemne voievodale. În Moldova secolului al XVI-lea se înregistrează doar două cazuri, ambele reprezentând danii făcute în afara granițelor țării, ceea ce ar explica întrucâtva excepția. Conform inscripției slavone reconstituite parțial – „[Гѣ]ѣфа[н] воє[в]о[д]а г[о]в[о]рѣ[а] [в]ѣ[р]и[а] Мол[д]ав[ск]о[у]” (Ștefan voievod, domn al țării Moldovei) – vremelnicul domn Ștefan Lăcustă este donatorul celor trei icoane împărătești (*Deisis*, *Hodighitria* și *Sf. Nicolae*) de la biserica sârbilor din Constantinopol, care mai puteau fi văzute înainte de anul 1955, când un incendiu a mistuit întreaga biserică⁴. Cel de-al doilea caz a fost deja prezentat: icoana *Sf. Gheorghe cu scene din viață* donată de Petru Șchiopul, doamna Maria Amiral și fiul lor Vlad, la mănăstirea Sf. Pavel din Muntele Athos.

Portretele de donatori din icoanele muntenești – de fapt, cele trei icoane din vremea lui Neagoe Basarab – țin loc de inscripții de danie, inscripția din dreptul doamnei Despina, în icoana *Coborârea de pe cruce* (cat. 55), fiind, de fapt, o invocație a ajutorului Sfintei Fecioare.

³ Al. Efremov, *Portrete de donatori în pictura de icoane din Țara Românească*, în *BMI*, XL, 1971, nr. 1, p. 48, menționează două cazuri de portrete votive în pictura pe lemn din Moldova, ambele în pomelnice, ceea ce diferă ca semnificație de portretele de donatori din icoane: portretele lui Alexandru Lăpușneanu și doamnei Ruxanda, repictate în sec. XVIII, pe velleurile pomelnicului de la mănăstirea Slatina (azi la muzeul Patriarhiei Române), și portretul episcopului Anastasie de Rădăuți, în pomelnicul din 1644 de la Moldovița. A existat totuși o tentativă de reprezentare a donatoarelor unei icoane, în timpul lui Petru Rareș: este vorba despre portretele a două călugărițe înfățișate în icoana *Soborul preacuvioaselor femei* de la mănăstirea Agapia (cat. 3), portrete care au fost „ocultate”, acoperite cu un nou strat pictural, în aceeași epocă, ceea ce induce ideea unei interdicții pe cale ierarhică; de sub noul strat pictural transpar, totuși, siluetele celor două donatoare îngenuchiate la picioarele Maicii Domnului cu Pruncul în brațe.

⁴ Marina Ileana Sabados, *Le don du voivode Ștefan Lăcustă de Moldavie à l'église des Serbes de Constantinople* în „Zograf”, nr. 28, Beograd, 2000–2001, p. 139–142. Plecând de la articolele istoricului sârb A. Deroko, *Beogradska ikona Bogorodice u Carigradu*, în „Starinar”, III–IV/1952–1953 (Beograd, 1955), p. 217–222, și V–VI/1954–1955 (Beograd, 1956), p. 363–364, am constatat, pe baza analogiilor compoziționale cu icoanele moldovenești de la Urisiu de Jos (jud. Mureș) și a descifrării inscripției fragmentare – copiată destul de aproximativ de A. Deroko și reconstituită de prof. Pavel-Mircea Florea, de la Facultatea de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, București – că cele trei icoane împărătești de la biserica „Maica Domnului de la Belgrad”, din Constantinopol, datând din 1539, au fost donate de domnul Moldovei Ștefan Lăcustă și sunt opera unui zugrav moldovean. Din păcate, aceste icoane nu mai pot fi studiate, deoarece au dispărut în 1955 într-un incendiu care a distrus complet biserica.

Prelații țării erau, desigur, donatori importanți și nu puteau lipsi nici în cazul icoanelor: în catalog este prezentată o singură icoană donată de un asemenea înalt demnitar ecleziastic, *Deisis* dăruit de mitropolitul cărturar Anastasie Crimca (cat. 32).

Doi boieri, care au deținut importanta funcție de vistiernic în sfatul domnesc, au comandat icoane mari, somptuoase, care au necesitat, cu siguranță, eforturi financiare considerabile. Toader, donatorul icoanei *Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil*, de la Mășcătești (azi sat Cășăria, jud. Neamț), a fost mare vistiernic în sfatul domnesc, din 1525 februarie 12, până în 1527 aprilie 16⁵, și a deținut o parte din moșia Lăslăoani, pe râul Cracău⁶, situat în vecinătatea satului Mășcătești⁷, de unde provine icoana *Sfinților arhangheli*. Dan Vistiernic⁸, al doilea ctitor al mănăstirii Humorului, din anul 1550, prezent în tabloul votiv aflat în pronaosul bisericii Adormirea Maicii Domnului, este donator, împreună cu prima sa soție Sofica⁹, al icoanei *Hodighitria* de la Siliștea, din 1549 (cat. 7). Icoanele împărătești *Hodighitria* și *Sfântul Nicolae* de la Urisiu de Jos (jud. Mureș) au fost comandate de nobilul român Luca „ot Urisiu”, în Transilvania.

Altă categorie de donatori este cea a micilor proprietari de pământuri sau negustori, așa cum sugerează calitatea mai modestă a icoanelor donate de ei. Din această categorie fac parte, probabil, Todir Gric „ot Baimănic”, comanditarul icoanelor împărătești *Hodighitria*, *Deisis* și *Adormirea Maicii Domnului* (cat. 10–12), Nistor și soția sa Sofia (icoana *Sfântul Mihail și Sfânta Paraschiva* de la Hurjueni, cat. 19), Coște cu soția Vasca (*Pogorârea Sfântului Duh* de la Hurjueni, cat. 49), Gligorie cu soția Sofronia și copiii săi (icoana *Înălțarea Domnului*, cat. 47), precum și Ion, Nastasia și copiii lor (icoana *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, cat. 48). Este interesant de remarcat faptul că, uneori, mai multe familii din această categorie socială colaborau la comanda unei tâmples, după cum se poate deduce din inscripțiile de danie de pe cele cinci icoane care au aparținut cândva frizei *Marea Deisis* a unei tâmples din nordul Moldovei. Astfel, Mihail și soția sa Vera au donat trei icoane (*Sfinții apostoli Toma și Marcu*, *Sfinții apostoli Andrei și Luca*, *Sf. arhanghel Gavriil cu Maica Domnului* cat. 22–24), celelalte fiind plătite de doi bărbați, ale căror nume sunt ilizibile, și de soțiile lor, Sofronia și Marica (*Sfinții apostoli Pavel și Matei* și *Sfinții diaconi Parmena și Nicanor*, cat. 25, 26).

În sfârșit, donatorii puteau fi călugări sau călugărițe: monahia Steliana sau Ștefana, împreună cu o călugăriță neidentificată, în inscripția foarte deteriorată a icoanei *Soborul sfintelor femei* de la mănăstirea Agapia (cat. 3), monahul Martirie (icoana *Sfinții ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Nicolae*, cat. 29), monahia Doroda (icoana *Izgonirea din Rai* de la schitul Văleni, cat. 37), o altă monahie Ștefana, de data aceasta de la începutul secolului al XVII-lea (icoana *Împărtășirea apostolilor* de la Văleni/Văratec, cat. 38) și alții.

Observăm, așadar, că relaționarea picturii icoanelor de inscripțiile care o însoțesc este foarte importantă pentru cercetători, interesați de iconografia și arta icoanelor. Remarcabila varietate de informații pe care le oferă inscripțiile, justifică pe deplin tema proiectului derulat în cadrul Institutului bucureștean de Istoria Artei.

⁵ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, București, 1971, p. 331.

⁶ I.C. Miclescu-Prăjescu, *Obârșia unei familii din Moldova*, în *RIR*, X, 1940, p. 179.

⁷ *Vezi Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I/parte 1, București 1991, p. 630 (Lăslăoani), 707 (Mășcătești).

⁸ A fost mare vistiernic în sfatul domnesc al lui Petru Rareș, al fiului său Iliș (1545 sept.17–1546 mart.1; 1546 apr.21–1550 mart.12), și al lui Alexandru Lăpușneanu (1553 iul. 29–1554), apoi a deținut demnitatea de hatman (1554 mart. 1–1555 mai 12) (vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar*, p. 301). Cf. Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, Iași, 2002, p. 352.

⁹ M.M. Székely, *Sfetnicii*, p. 362.

CATALOG SELECTIV

Verificarea, traducerea și identificarea surselor literare – dr. Ruxandra Lambru

MOLDOVA

1. *Duminica tuturor sfinților*, ante 1514, pictată de monahul Amfilofie și cumpărată de Pașco din Vama. Icoană provenind de la biserica de lemn Înălțarea Domnului din Vama de Jos, com. Vama, jud. Suceava; în prezent la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

a) Inscriptii pe fața icoanei, la partea superioară a registrelor II și III – identificarea grupurilor de sfinți: r.II: „**Ли(к) пр(а)п[о]до[в]ны(х) ш(т)цъ**” (Ceata preacuvioșilor părinți); „**Ли(к) с(вѣ)ты(х) ап(осто)лъ**” (Ceata sfinților apostoli); „**Ли(к) пр(о)р[о]чъскыи**” (Ceata prorocilor); „**Ли(к) патриар(х)шескы(и)**” (Ceata patriarhilor); r.III: „**Лик п[р]ѣп[о]до[в]ны(х) же(нъ)**” (Ceata preacuvioaselor femei); „**Ли(к) с(вѣ)ты(х) ц[а]рѣи**” (Ceata sfinților împărați); „**Ли(к) с(вѣ)ты(х) м[ѣ]ч[и]ни(къ)**” (Ceata sfinților mucenici); „**Ли(к) с(вѣ)ты(х) мѣчени(цъ) же(нъ)**” (Ceata sfintelor mucenice femei).

b) Inscriptie pe spatele icoanei – referitoare la numele pictorului și la cel al cumpărătorului icoanei: „**† Гіє иконѣ писа мона(х) Амфилофін ѿ молдате ~ кзпи Пашко ѿ мита(х) въ лѣ(т) · 7 · 0 · 22 · м[ѣ]с[а]ц[ѣ] юніа · 6**” (Această icoană a pictat-o monahul Amfilofie de la Moldovița (?). A cumpărat Pașco din Vama la anul 7022, iunie, 6)¹⁰.

2. *Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil*, 1525–1527 ?¹¹, donată de vistiernicul Toader. Icoana provine de la biserica de lemn din Mășcătești, com. Dobreni, jud. Neamț; azi la mănăstirea Secu, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Iași, jud. Neamț.

a) Inscriptii pe aureolele arhanghelilor, indicând numele acestora: „**Ар Ми[ха]илъ**”, „**Ар Гавриілъ**” (Ar. Mihail, Ar. Gavriil).

b) Inscriptie de danie, la baza icoanei: „**† М[о]лова рака Б[о]жїа пана Тоде(р) висте(р) [ни]ка**” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Toader vistiernic)¹².

3. *Soborul preacuvioaselor femei* (ilustrarea stanței a XIX-a din Imnul Acatist), icoană din al doilea sfert al sec. XVI, donată de monahia Ste[fa?/ lia?]na și o călugăriță neidentificată. Conform tradiției, icoana provine de la schitul Schimbarea la Față din Văleni-Piatra Neamț. De la începutul sec. XX, se păstrează la mănăstirea Agapia, jud. Neamț.

a) Inscriptii în câmpul icoanei, identificând scena și numele lui Dumnezeu Tatăl și al Sf. Duh: „**Съворъ пр[ѣ]п[о]д[о]вны(х) женамъ**” (Soborul preacuvioaselor femei); „**Вѣтхѣ Дънь**” (Cel Vechi de Zile), „**Сѣ Дъ(х)**” (Sf. Duh).

b) Inscriptie de danie pe rama de jos a icoanei, păstrată fragmentar: „**† Прїими, Гїи, молеж сїж. Написаниж ѿ иконѣ шт рака Б[о]жїа, монахиѣ Гте[фа?/лиа?]нѣ ї рака Б[о]жїа ... мѣ[на]хиѣ**” (Primește, Doamne, ruga aceasta. Zugrăvirea icoanei de roaba lui Dumnezeu monahia Stefana?/ Steliana? și roaba lui Dumnezeu ...(?)) monahia)¹³.

4. *Schimbarea la Față*, al doilea sfert al sec. XVI. Icoana provine de la schitul Schimbarea la Față din Văleni-Piatra Neamț. Se păstrează în Palatul mitropolitan, Iași.

Inscriptii în câmpul icoanei desemnând titlul scenei și nume: „**Преврѣженїе**” (Schimbarea la Față). „**Іс Хс**”, „**Іліа**”, „**Мо[и]с[е]**” (Is Hs, Ilie, Moise).

¹⁰ Cf. Marina Ileana Sabados, *Une icône moldave inconnue du commencement du XVIe siècle*, în *RRHA.BA*, XXVIII (1991), p. 3–10, ref. p. 3.

¹¹ Dată sugerată de perioada în care boierul Toader a ocupat funcția de vistiernic în Sfatul țării (Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 331).

¹² Cf. M.I. Sabados, *La peinture d'icônes au temps de Pierre Rareș*, în *RRHA.BA*, XXXI (1994), p. 29–71, ref. p. 68.

¹³ Cf. *ibidem*. Vezi și eadem, *Deux icônes moldaves du XVIe siècle illustrant le Xe oikos de l'Hymne Acatiste*, în *RRHA.BA*, XXXV (1998), p. 45–56, ref. p. 45–47.

5. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), 1539, donată de Pan Luca din Urisiu; icoană împărătească provenind din vechiul iconostas al bisericii Sf. Nicolae din Urisiu de Jos. Se păstra în actualul iconostas (sec. XVIII) al bisericii de lemn Sf. Nicolae, Urisiu de Jos, jud. Mureș, până înainte de 2010, când a fost furată din biserică, împreună cu icoana *Sfântul Nicolae*; recuperată, se păstrează în prezent la Muzeul de Istorie din Târgu Mureș.

a) Inscriptii pe ramele verticale, cu numele prorocilor: „Монси”, „Давїдъ”, „Захарїа”, „М...” (?), (indescifrabil), „Ік...кїд (?)”; „Ароннь”, „Соломонъ”, „Ісана”, „Гедєонъ”, (indescifrabil), „Акак[s]м” (Moise, David, Zaharia, M...?, ...?; Aron, Solomon, Isaia, Ghedeon, ...?, Avacum).

b) Inscriptie de danie la baza icoanei, pe chenar: „Молба раба Бжїа пань Лзка ѿ ҃рисиз и подржкне свое и чадоомь своимъ въ лѣ(т) · ҃҃ · м · ҃҃ · м(с)ѣць мѣ(р) а днѣ” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Luca din Urisiu și soția sa și copiii săi, la anul 7047, luna martie, ziua 1)¹⁴.

6. *Sfântul Nicolae cu scene din viață*, 1539, donată de Pan Luca din Urisiu; icoană împărătească provenind din vechiul iconostas al bisericii Sf. Nicolae din Urisiu de Jos. Se păstra în actualul iconostas al bisericii de lemn Sf. Nicolae, Urisiu de Jos, jud. Mureș, până înainte de 2010, când a fost furată din biserică, împreună cu icoana *Maica Domnului cu Pruncul*; recuperată, se păstrează în prezent la Muzeul de Istorie din Târgu Mureș.

a) Inscriptie cu numele sf. Nicolae, în câmpul icoanei: „Свети Николаѣ”.

b) Inscriptie de danie la baza icoanei, pe chenar: „Молба раба Бжїа пань Лзка ѿ ҃рисиз и подржкне свое и чадоомь своимъ въ лѣ(т) · ҃҃ · м · ҃҃ · м(с)ѣць мѣ(р) а днѣ” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Luca din Urisiu și soția sa și copiii săi, la anul 7047, luna martie, ziua 1)¹⁵.

7. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), icoană de procesiune donată în 1549 de pan Dan vistiernic. Provine de la biserică de lemn (sec. XIX) din Siliștea, com. Români, jud. Neamț și se păstrează azi în muzeul Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, Roman, jud. Neamț.

a) Inscriptii pe ramele verticale, desemnând numele prorocilor și texte pe filacterele acestora: „Моисе(и)”, „҃҃҃҃҃҃҃҃ ж (҃҃) / вах” (Moise, „Vedeți că Domnul vostru” [Ieșire, 16, 29 ?]); „Соломонъ”, „Мно / гї дж(ци) / рѣ сѣ” (Solomon, „Multe fete s-au dovedit” [Pilde 31, 29]); „Єреміа”, „Бѣ на / шѣи / бнѣ не(с)” (Ieremia, „Dumnezeul nostru...” [text obscur]), „Гедєонъ”, „Сѣни(а) [є] / тако д / жж(а) ѣ” (Ghedeon, „S-a pogorât precum ploaia” [cf. Ps 71, 6 care trimite la Judec 6, 37–40]); „Захарїа”, „И ви(ах) / есі (с) вѣ / шнї / кѣ зла(т)” (Zaharia, „Și am văzut sfeșnic de aur” [Zaharia 4, 2]); „А[в]акомъ”, „Єгда / прїелї / жїт сѣ / лѣта” (Avacum, „Căci s-a apropiat anul / anii” [Deuteronom 15, 9 ?]). „Аронъ”, pe filacter – „Ти есі / еренї вѣ / вѣкї / по чинѣ / [...]” (Aron, „Tu ești preot în veac, după rânduiala [lui Melchisedec]...” [Ps 109, 4]; pe veșmânt – „ни / нган / кдн / ке / и / р” ?; „Дави(а)”, „Рече / Гѣ к жмѣ” (David, „Zis-a Domnul către mine”, cf. Ps 2, 7; în cazul ultimului cuvânt ar putea fi o greșeală de transcriere, жмѣ în loc de мном); „Ісана”, „изєде / жєз(а) ѣ / изъ к” (Isaia, „A ieșit mlădiță din [rădăcina lui Iesei]” [Isaia 11, 1]; изєде în loc de изидє); „Малахїа”, „те Б(и) / флє / ме” (Maleahi, „Și tu, Betleeme” [text-sursă Mihea 5, 1, cunoscut și ca paremie la Nașterea Domnului. Există două variante ale acestui text, textul de la Mihea 5, 1 : „Și tu, **Betleeme** Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda”, și cel de la Matei 2, 6, care reia profetia din VT într-o altă formulare: „Și tu, **Betleeme** Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda”. Aici apare pe filacterul prorocului Maleahi și nu la Mihea); „Іаковъ”, „Гїа / лѣс(т) вѣд / с / твѣрѣ” (Iacov, „Această scară sprijinită [de pământ]” [Facere 28, 12]); „[Д]анїїлъ”, „[...]ра / [...]а / [...]не / аже / ѿ сѣ” (Daniil, 2, 34 ? „piatră tăiată nu de mână”)¹⁶.

b) Inscriptie de danie, pe rama de la baza icoanei: „Молба раба Бжїї пань Дань вел[и]кнє вистѣрнїкѣ и кнехынѣ его Софика · вѣт · ҃ · ҃ · ҃ · мѣц апрї(а) · ҃҃” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Dan mare vistiernic și a soției sale Sofica, la anul 7057, luna aprilie 15)¹⁷.

¹⁴ Cf. Marius Porumb, *Icoanele moldovenesti ale bisericii din Urisiu de Jos (jud. Mureș)*, în *SUBB. Series Historia*, fasc. 2 (1973), p. 37–42; M.I. Sabados, *La peinture*, p. 68.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Pentru inscripțiile icoanei *Maica Domnului cu Pruncul* de la Siliștea–Roman, vezi Ruxandra Lambru, „(Con)text și surse: observații pe marginea a două icoane *Hodighitria* din Moldova”, comunicare la sesiunea științifică *Text și imagine în pictura românească din secolul al XVI-lea*, în cadrul proiectului PN-II-ID-PCE-2011-3-0336 finanțat de CNCS-UEFISCDI, 10–11 oct. 2013, București.

¹⁷ Cf. M.I. Sabados, *La peinture*, p. 69.

8. *Sfânta Paraschiva*, prima jumătate a sec. XVI? Icoană provenind de la biserica Sf. Nicolae din Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava și păstrată la mănăstirea Sucevița, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

Inscripție slavonă cu numele sfintei: „Параскыиѣ // Гѣѣ Пѣ(ѣ)ка” (Paraschiva / Sfânta Vineri).

9. *Sfântul Nicolae*, mijlocul sec. XVI? Icoană provenind de la mănăstirea Râșca; se păstrează în muzeul mănăstirii Văratec, jud. Neamț.

Inscripție slavonă – calificativul Sf. Nicolae: „Горюпомошникъ” (De grabă ajutor). S-au păstrat incomplet inscripțiile cu numele ierarhilor de pe latura stângă: „сѣѣ Иѣ[ѣ]”, „сѣѣ ...[ѣ]” (?), „сѣѣ Яѣанас[ѣ]”, „сѣѣ Макари[ѣ]”, „сѣѣ Спирид[ѣ]” (Sf. Ioan [Gură de Aur], ?, Sf. Atanasie, Sf. Macarie, Sf. Spiridon).

10. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), a doua jumătate a sec. XVI, donată probabil de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată (numele donatorului a fost identificat după inscripția completă a icoanei *Adormirea Maicii Domnului*, cat. 12). Icoană împărătească provenind din același iconostas cu icoanele următoare (cat. 11 și 12). În prezent, la mănăstirea Sucevița, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava, adusă de la biserica Sf. Nicolae din Câmpulung Moldovenesc.

Inscripție de danie, jos pe chenar, slavonă, păstrată incomplet: „Мо(л)ва [ѣ]ав[ѣ] Бож...” (Ruga robului lui Dumnezeu...).

11. *Deisis*, a doua jumătate a sec. XVI¹⁸, donată probabil de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată (numele donatorului a fost identificat după inscripția completă a icoanei *Adormirea Maicii Domnului*, cat. 12). Icoană împărătească provenind din același iconostas cu icoanele cat. 10 și 12. Până în 1936 a făcut parte din colecția particulară Avram Ignătescu din Câmpulung Moldovenesc, cu proveniență necunoscută. În prezent se află la Muzeul „Arta Lemnului”, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava.

Inscripție de danie, jos, pe chenar, slavonă, păstrată incomplet: „Мо(л)ва раба Божѣи Тодир[ѣ] Гри(к) ѡ(т) [ѣ]и М[ѣ]жнѣ” (Rugăciunea robului lui Dumnezeu Todir Gric <Toader Grecul?> din Baimănic).

12. *Adormirea Maicii Domnului* (fig. 1), a doua jumătate a sec. XVI, donată de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată. Icoană împărătească provenind din același iconostas cu icoanele cat. 10 și 11; se păstrează la mănăstirea Sucevița, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava, adusă de la biserica din Hurjueni, com. Gălănești, jud. Suceava.

Inscripții în slavonă: a) numele scenei: „Зспєнїє Бѣѣ” (Adormirea Născătoarei de Dumnezeu); b) de danie, jos, pe chenar: „Мо(л)ва раба Божѣи Тодирѣ Гри(к) ѡ(т) Бѣи Мѣжнѣ(к)”.

13. *Crucea Răstignirii și simbolurile Patimilor*, icoană de folosință particulară, ultimul sfert al sec. XVI. Colecție particulară din Piatra Neamț.

Inscripții în câmpul icoanei: inițiale și monograme în slavonă – „Ц[ѣ]рѣ Г[ѣ]лава” (Împăratul Slavei); „Гѣ Хѣ Н[ѣ]к[ѣ]” (Iisus Hristos învinge); „ко(п)[ѣ]” (copie); „ѡц[ѣ]тъ” (oțet); „ж[ѣ]л[ѣ]” (trestie); „г[ѣ]во(з)[ѣ]дїи” (cui); „М[ѣ]ѣ(с)[ѣ] л[ѣ]ѡѡѡ р[ѣ]и в[ѣ]ѣ(с)[ѣ]тъ” (Locul căpătâni este rai); „Г[ѣ]лава Яѣлама” (Țeasta lui Adam)¹⁹.

14. *Deisis*, ultimul sfert al sec. XVI. Icoană posibil de tâmplă, de proveniență necunoscută, păstrată azi în muzeul Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, Roman.

Inscripții în limba slavonă:

a) Numele sfinților (parțial ilizibile) – „Гѣ Хѣ”, „М[ѣ]рѣ ѣѣ”, „Іѡн...” „Пѣ(ѣ)[ѣ]”, „Гѣ Іѡ[ѣ]”, „Гѣ [М[ѣ]рѣ]”, „Фѣ(л)[ѣ]нѣ”, „Павѣлѣ”, „Гѣ М[ѣ]ѣѣ”, „Гѣ Лѣ(к)[ѣ]”, „Я[ѣ]л[ѣ]ѣ[ѣ]”, „ѣѣм[ѣ]” (Ioan [Botezătorul], Petru, ev. Ioan, ev. [Marcu], Filip, [Pavel], ev. Matei, ev. Luca, Andrei, Toma).

¹⁸ Considerată prima jumătate a sec. XVII la Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, București, 1979, fig. 32.

¹⁹ Victor Brădulescu, *Inițiale și monograme legate de semnul crucii*, în *MO*, XVII, nr. 7–8 (1965), p. 568–586, ref. p. 570.

b) Versete din Evanghelia lui Ioan 6, 48–50, redactate incomplet, pe cartea lui Iisus, slavonă – „Аѣѣ ѣсимъ/хлѣ(б)[ѣ]/ живѣ(н)ны(н)/·Ѡѣѣ вѣшѣа/ дѣша ман(н)ж// вѣ пѣстынини/ ѡмѣ(р)ѣ(х)шж/ сѣ(н) ѣ(с)[тѣ] хлѣ(б)вѣ сѣ/хѣдѣ [?]ѣнѣсѣ” (Eu sunt pâinea vieții. Părinții voștri au mâncat mană în pustie și au murit. Pâinea care se coboară din cer este aceea din care [dacă mănâncă cineva nu moare]).

15. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), sfârșitul sec. XVI. Posibil icoană de tâmplă, provenind de la mănăstirea Pângărați, jud. Neamț, în prezent în colecțiile MNAR, nr. inv. 11787/ i 444.

Inscripții cu numele profeților pe filactere: la stânga – „Мѡисѣ”, „Д[а]ви(д)”, „Заха/рхари/ѣ” (sic!), „Гид[еон]”, „Илиѣ”, „Ѣремѣ/ѣ” (Moise, David, Zaharia, Ghedeon, Ilie, Ieremia); la dreapta – „Аро(н)”, „Голо/мо(н)”, „Исани[а]”; prorocul Daniil, tânăr, imberb, nu are filacter, ci ține în mâini atributul său, muntele, după care a fost identificat; „Аковъ”, „Авѣк(с)/м” (Aron, Solomon, Isaia, [Daniil], Iacov, Avacum).

16. *Deisis*, sfârșitul sec. XVI²⁰. Mănăstirea Humorului, biserica Adormirea Maicii Domnului, jud. Suceava.

Inscripții originale: „О Пандо[к]ратѡр” (Pantocratorul). Numele apostolilor: „Петръ”, „Ма[ф]те(н)”, „Ма(р)ко”, „[Г]илю(н)”, „[Е]д[р]оломе(н)”, „Павелъ”, „Іу(н)”, „Аска”, „А(н)дрѣи”, „Іако(в)”, „[Филип]” (Petru, Matei, Marcu, Simon, Vartolomeu, Pavel, Ioan, Luca, Andrei, Iacov, Filip).

17. *Maica Domnului cu Pruncul* (Glykophilousa), sfârșitul sec. XVI. Proveniență necunoscută, în prezent la mănăstirea Văratec, jud. Neamț, în muzeu.

Inscripție – titlul scenei: „Цѣлованіѣ” (Sărutarea).

18. *Sfântul Ioan Botezătorul cu scene din viață*, sfârșitul sec. XVI. Posibil icoană împărătească, provenind dintr-o tâmplă necunoscută²¹. Se păstrează la mănăstirea Neamț, jud. Neamț, în iconostasul din sec. XVII de la Cetatea Neamțului.

Inscripții: „Ѡѣи Іѡ Прѣ(д)теч” (Sf. Ioan Înaintemergătorul); text pe filacter – „Ѡѣ(н) агне(ц) Бжѣ·вѣ зѣ(м)лѣ и грѣ(х) мирѡ·сѣ азъ ре(ч) гла(с) вѣпѣщаго вѣ пѣстини·ѡуготовавѣте пѣт Гнѣ·прави творѣте стѣзѣ ег(о)· ѡуже во и секира при корѣни дрѣва лижетъ вѣсѣкѡ ѡуко дрѣво.” (Compozit de texte adaptate: „Iată Mielul lui Dumnezeu”, pe pământ, „[Cel ce ridică] păcatul lumii.” – Ioan 1, 29; Iată eu spun „Glasul celui ce strigă în pustie: Pregătiți calea Domnului, drepte faceți căările Lui” – Matei 3, 3, Luca 3, 4; „Acum securea stă la rădăcina pomilor și tot pomul [...]” – Matei 3, 10)²².

Titlurile scenelor desfășurate pe cele patru laturi:

I. latura superioară – 1. „Рожд(д)ѣство Іѡ” (Nașterea lui Ioan); 2. „Бѣжѣ Илѣсавѣѡ се млѣде(н)це(м) вѣ гора(х) и вѣ пѣщѣра(х)” (A fugit Elisabeta cu copilul în munți și în peșteri); 3. „[прис]тавлѣ(т) аггль Іѡ вѣ пѣстинѣ” (Îngerul îl duce pe Ioan în pustie); 4. „Іѡ вѣ пѣстинѣ [...]рисѣтѡ се вѣ [...] и сѣ ско(р)пи” (Ioan în pustie înfățișat cu [fiarele] și cu scorpiile);

II. laturile verticale, stânga–dreapta – 5. „Приде аггль· Гнѣ вѣ Иѡ(н) глѣ гради крѣща” (A venit îngerul Domnului la Ioan [și] i-a spus: mergi să botezi); 6. „прѡроче приди крѣ(с)ти млѣ” (Proorocule, botează-mă!); 7. „Ѡпѡсланіѣ Іѡново вѣ прошеніѣ” (Trimiterea ucenicilor lui Ioan [la Iisus] cu rugămintele); 8. „Крѣ[щеніѣ]” (Botezul [Domnului]); 9. „Многоѣ пшѣницѣ плѣкѣ да се сожже(т) ѡгне(м)” [Mult este grâul, pleava să se arunce în foc – cf. Luca 3, 17]; 10. „[А]зъ ѡво водоѡ крѣще ви с грѣде(т) же” (Eu unul vă botez cu apă; cel care vine – Matei 3, 11); 11. „Пѡсла Іро(д) црѣ вѣсники вѣ Иѡ(н)” (Irod împăratul trimițând la Ioan – Marcu 6, 17); 12. „Ѡбрѣтѣніѣ че(ст)ныѡ глаѡа” (Aflarea [a treia] cinstului cap [al sf. Ioan]);

III. latura inferioară: 13. „Недостѡнти млѣти Филипа женѣ брата [ско]его” (Nu se cuvine să iei pe femeia lui Filip, fratele tău – cf. Matei 14, 4 și Marcu 6, 18); 14. „Бѣвѣ(р)же(н) вѣ вѣ те[м]нищѣ” (Aruncat în temniță); 15. „Ѡбрѣтѣніѣ че(ст)ныѡ главѣ Прѣ(д)теч” (Tăierea cinstului cap al Înaintemergătorului);

²⁰ Repictată parțial în ulei, în 1832.

²¹ Ipoteză aparținând Constanței Costea, *La sfârșitul unui secol de erudiție: pictura de icoane din Moldova în timpul lui Ieremia Movilă. Ambianța Suceviței*, în *AT*, III (1993), p. 77–91, ref. p. 86.

²² Cf. *ibidem*, p. 83.

16. „Сѣрѣж(д)ѣнїе Иродовѣ” (Ospățul lui Irod); 17. „Ѡверѣтоше чѣ(ст)ниѣ глави въ пола Иродовѣ” (Aflarea cinstului cap în palatul lui Irod).

19. *Sfântul arhanghel Mihail și Sfânta cuvioasă Paraschiva* (fig. 2), 1592 ? Donată de Nistor, soția sa Sofia și fiii lor. A aparținut bisericii din satul Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava și se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

Inscripții în slavonă: 1. nume – „Архангѣль Мѣхѣи(л)”, „Сѣѣ Пѣ(ѣ)ка” (Arhanghel Mihail, Sf. Petca – Vineri); 2. sub personajul culcat sub picioarele arh. Mihail – „попиша еже сн и послѣжѣ”²³ (A băut [paharul?]); 3. de danie – „М[ольба] рабѣ Бжїю Нисторѣ Ѡоф[и]а по(д)рѣжїе и снѣе его въ лѣѣ ѣр(?)” (Ruga robului lui Dumnezeu Nistor, Sof[ia] și fiii lor, la anul 7100 [?]=1592 ?).

20. *Rugul lui Moise*, 1596. Provine din biserica de lemn a schitului Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Agapia, în depozit. Icoana se încadrează orientării „intelectualiste” a picturii din vremea Movileștilor, prin coroborarea vizuală a iconografiei Întrupării (Maica Domnului–Rug aprins) cu cea a Judecării și Mântuirii (tronul Hetimasiei).

Inscripții în slavonă, referitoare la secvențele ilustrate: 1. la st. sus, cu roșu – „+ Ангѣль Гнѣ/принеси Ѡѣго/вѣстїе Ѡо(н)си/ Ѡ кри” (Îngerul Domnului binevestește lui Moise despre [?]); 2. la dr. sus, cu roșu – „Моиси/ Ѡвїда(н)/ Гнѣ(с) вѣт/хи заѣо(н)/ дї скри/жал” (Moise primește de la Domnul Vechiul Testament 14 Table); 3. la st., zona de mijloc, cu alb – „Бїда М(оиси) Ѡ Гїнаѣ” (A văzut Moise din [muntele] Sinai); 4. jos, st., pe strat pictural, sub piciorul lui Moise, între aripa serafimului și zona nepictată, șir de trei cifre chirilice, suprapuse – „ѣ/ѣ/ѣ” (7104 = 1596).

21. *Sfinții Trei Ierarhi*, 1599 (?). Provine din biserica de lemn a schitului Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Agapia, în depozit.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfinților – „Сѣѣ Грїгорїе Бѣосѣѣ” (Sf. Grigore de Dumnezeu Cuvântătorul), „Сѣѣ Іѣ(н) Златѣсѣѣ” (Sf. Ioan Gură de Aur), „Сѣѣ Васїлїе Беликїе” (Sf. Vasile cel Mare); 2. pe spatele icoanei, însemnare în scriere cursivă, ilizibilă, încheiată cu – „ѣѣ ѣѣѣ” (anul 7107 = 1599).

22. *Sfinții apostoli Toma și Marcu*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și următoarele patru icoane, cat. 23–26). Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților pentru jud. Suceava.

Inscripții: 1. numele apostolilor – „Сѣѣ” (Toma), „М(ар)ко” (Marcu); 2. inscripție de donație – „Гнѣ моленїе сѣѣ/ѣѣ Мѣхѣи и под/рѣжїиѣ (sic!) его Бѣра/ в[?] за сѣѣ д[с]ши и за/ д[с]ша родїтѣлѣ сѣѣѣ”²⁴ (Această rugăciune au făcut-o Mihail și soția lui Vera, să fie pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

23. *Sfinții apostoli Andrei și Luca* (fig. 3), sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele cat. 22, 24–26). Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților pentru jud. Suceava.

Inscripții: 1. numele apostolilor – „Ан(д)рѣ[и]” (Andrei), „Лѣ(к)а” (Luca); 2. inscripție de donație – „Гнѣ моленїе сѣѣ/ѣѣѣ (sic!) Мѣхѣи/ и под/рѣжїиѣ его Бѣра в[?] за сѣѣ д[с]ши и [за] д[с]ша родїтѣлѣѣ (sic!) сѣѣѣ[г]ѣ”²⁵ (Această rugăciune au făcut-o Mihail și soția lui Vera, să fie pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

²³ La Bis. Sf Treime–Cozia, în naos, tot la sf. arh. Mihail, apare inscripția Пїи чашѣ еїѣѣ послѣжїиѣ (Bea paharul pe care l-a băut), vezi Corina Popa, Ioana Iancovescu, Vlad Bedros, Elisabeta Negrău, *Repertoriul picturilor murale brâncovenești. I. județul Vâlcea*, vol. Text, București, 2008, p. 278, vol. Ilustrații, p. 164, fig. 38.

²⁴ În ultimele două cuvinte, aveam de-a face cu scrierea eronată a literelor ѣ, pentru е, și ѣ pentru ѣ.

²⁵ Ca în cazul icoanei anterioare, cat. 22, avem de-a face cu scrierea eronată a literei ѣ, pentru е.

24. *Maica Domnului și Sfântul arhanghel Gavriil*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele cat. 22, 23, 25, 26). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjueni, com. Gălănești, jud. Suceava) și se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași; aici a fost transferată de la MNAR, care a achiziționat-o în 1966 de la Vera Veslovski Nițescu din București.

Inscripții: 1. numele – „Ар(х)гѣлы Гаврі[ль]” (Arhanghel Gavriil), „Мр Фѣ”; 2. inscripție de donație – „Снѣ моление съпвори Михаилъ и подружиѣ его Евр[а] за свои д[с]ши и за д[с]шѣ родиѣ злѣ своѣго”²⁶ (Această rugăciune au făcut-o Mihail și soția lui Vera, pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

25. *Sfinții apostoli Pavel și Matei*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele cat. 22–24, 26). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjueni, com. Gălănești, jud. Suceava) și se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași; aici a fost transferată de la MNAR, care a achiziționat-o în 1966 de la Vera Veslovski Nițescu din București.

Inscripții: 1. numele – „Павѣ(л)” (Pavel), „М[а](ф)[еи]” (Matei); 2. inscripție de donație – „Снѣ моление съпвори Ма[?]а и подружиѣ его Софрониа и Флгвдосиѣ[?] за свои д[с]ши и за д[с]шѣ род[и]ѣл[?]к[?] своѣго”²⁷ (Această rugăciune au făcut-o M[...?] și soția lui Sofronia și Teodosia (?), pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

26. *Sfinții diaconi Parmena și Nicanor*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (aceleași frize îi aparțin și icoanele cat. 22–25). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjueni, com. Gălănești, jud. Suceava) și se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași; aici a fost transferată de la MNAR, care a achiziționat-o în 1966 de la Vera Veslovski Nițescu din București.

Inscripții: 1. numele – „Па[р]мѣ(н)[а]”²⁸ (Parmena), „Никанг[а]”²⁹ (Nicanor); 2. inscripție de donație – „[Снѣ моление съпвори Маѣ[?]и(х) и подружиѣ его Марика” (Această rugăciune au făcut-o Max[...?] și soția sa Marica).

27. *Iisus arhiereu pe tron*, sfârșit sec. XVI–început sec. XVII. Provine de la biserica de lemn (1776) din Vânători–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Secu, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Iașilor, jud. Neamț.

Inscripție în slavonă, pe cartea deschisă din mâna lui Iisus: „Азъ ес[и]мъ с[вѣ]тъ мирѣ// х[о]дѣ по мнѣ и не имать” (Eu sunt Lumina lumii; [cel ce Îmi] urmează Mie [nu va umbla în întuneric], ci va avea [lumina vieții]. Ioan 8, 12).

28. *Cinci sfinți mucenici*, în jurul anului 1600. Se află la MNAR, nr.inv. 72606/ i 1426, și este posibil să provină de la mănăstirea Sucevița³⁰.

Inscripție în slavonă: „Сѣ мѣнѣ” (Sfinții mucenici).

29. *Sfinții ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Nicolae*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de monahul Martirie. Se află la MNAR, fiind achiziționată din București în 1966.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfinților – „Васіліѣ Елѣіѣ, Іѡа(н) Зла(н)с(с)[т], Сѣи Ніколаѣ” (Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Sf. Nicolae); 2. de danie, la baza câmpului central –

²⁶ Ca în cazul icoanelor cat. 22 și 23, s-a scris eronat litera а, pentru ѣ.

²⁷ Aceeași confuzie de redactare, ca în icoanele cat. 22–24: litera а, pentru ѣ.

²⁸ Redactare eronată: litera а, pentru ѣ, ca în inscripțiile icoanelor cat. 22–25.

²⁹ Formă locală pentru Nicanor; vezi și al doilea iconostas de la Văleni–Piatra Neamț, friza *Marea Deisis*, icoana *Diaconii Parmena și Nicanul* (M.I. Sabados, *Din nou despre „comoara” de icoane de la Văleni–Piatra Neamț*, în *SCIA. AP*, 44 <1997>, p. 3–32; ref. p. 29 <anexa>).

³⁰ Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, București, 1976, cat. 22, afirmă această proveniență, conducându-se probabil după analogiile stilistice făcute de I.D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'au XIXe siècle*, texte, Paris, 1928, p. 69–70, când vorbește despre „atelierul” de pictură de la Sucevița. De altfel, I.D. Ștefănescu precizează că a găsit icoana (înainte de 1928, anul publicației) în posesia Pr. Constantin Mătasă, cunoscutul preot-arheolog din Piatra Neamț.

„ЃѦ ѿко̀на(а) · маѡа · раѡа · Бжѡи · мона(х) · Мартириѣ” (Această icoană [este] rugăciunea robului lui Dumnezeu, monah Martirie).

30. *Deisis*, începutul sec. XVII (ante 1612)³¹. Icoană împărătească provenind, ca și cea de la cat. 31, de la mănăstirea Vizantea, jud. Buzău, de unde a fost transferată la Episcopia Buzăului. Icoana se află în prezent în custodie la MNAR (nr.cst. 1385/5035).

Inscripție în slavonă pe cartea deschisă din mâna lui Iisus: „Язъ есѡмъ двѣрь/ мною ащѣ кто въ н/идеть спе/тсе · и въ ниде/тъ и изыдетъ/ и пажить ѡвръкц(ет)” (Eu sunt ușa: de va intra cineva prin Mine, se va mântui; și va intra și va ieși și pășune va afla. – Ioan 10, 9).

31. *Sfânta Treime Noutestamentară*, (ante 1612)³². Icoană împărătească provenind, ca și cea de la cat. 30, de la mănăstirea Vizantea, jud. Buzău, de unde a fost transferată la Episcopia Buzăului. Icoana se află în prezent în custodie la MNAR (nr.cst. 1384/5034).

Inscripții în slavonă: 1. titlul scenei – „Бъзвѣженїи” (Înălțarea); 2. nume – (în dreptul lui Savaot, o lacună pictură), „и Гинъ” (și Fiul), deasupra porumbelului „Дхъ” ([Sfântul] Duh), „Адамъ” (Adam), „Ива” (Eva); numele sfinților, păstrate parțial, la stânga – 1) lacună pictură, 2) „Гр(и)горїѣ” (Grigorie), 3) „Ипаѡїѣ” (Ipatie), 4) „Фкмї” (?), 5) „Панкратїѣ” (Pangratie), 6) „[Гте?]фан” (Ștefan [arhidiacon]); la dreapta – 1) „Іѡ” (Ioan), „Феофїл” (Teofil), „А(н)[а]сѡаѡї[ѣ]” (Anastasia?), „Пахомї[ѣ]” (Pahomie), „Та(н)донїѣ” (?), „Пр(о)хор” (Prohor [diacon]); 3. text pe cartea deschisă din mâna lui Iisus – „Язъ ес[и]мъ свѣѡ въсшмъ мнрѣ въжениши прѣжди въскъ въки” (Eu sunt Lumina a toată lumea, care s-a aprins înainte de toți vecii – cf. Ioan 8, 12).

32. *Deisis*, primele două decenii ale sec. XVII, donată de mitropolitul Anastasie Crimca. Mănăstirea Agapia, colecția muzeală, depozit³³.

Inscripții în slavonă: 1. numele apostolilor de pe ramele laterale – „Петрѡ” (Petru), „Іѡ” (Ioan), „Лска” (Luca), „Андрїѣ” (Andrei), „[Е]арѡлоом(їѣ)” (Vartolomei), „Фома” (Toma); „Паве(а)” (Pavel), „Маѡи” (Matei), „Ма(р)ко” (Marcu), „Симо(н)” (Simon), „Іако(в)” (Iacov), „Фили(п)” (Filip); 2. text pe cartea deschisă din mâna lui Iisus – „Язъ ес[и]мъ свѣѡ м[и]рѣ [с]/ хѡдѣи по/ мнѣ и не и/[мать] хѡ/[ди]ти въ т/ѡмѡ нѡ и/[мать] свѣѡ/тъ живот/ѡїи рѣ”³⁴ („Eu sunt Lumina lumii; [cel ce] Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții.” Ioan 8, 12); 3. text de danie pe rama inferioară – „+ ЃѦ ѿкона сътвори кѡ митрополи(т) · Ян[а](с)тасїѣ ѡ Ѣсѣк(с)к[ї]” (Această icoană a făcut-o domnul mitropolit Anastasie de la Suceava).

33. *Sfinții împărați Constantin și Elena*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Văratec.

Inscripția numelor: „Костатынъ цѣрь, Илѣнѡ” (Constantin împărat, Ileana).

34. *Sfânta Paraschiva cu mucenițe și cuvioase*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de Frosina cu copilul ei și Maria. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Bistrița (jud. Neamț).

Inscripții în slavonă: 1. numele sfintei – „Ѓѡа прѣѡна Параскѡѡѡ” (Sfânta preacuvioasa Paraschiva); 2. numele îngerilor care susțin coroana Sf. Paraschiva – „Ми(х)[аил]”, „Гѡ” (Mih[ail], Ga[vriil]); 3. numele cuvioaselor și mucenițelor – (la st.) „Ѓѡа Бѡрїазѡ” (Sf. Chiriachi?), „Ѓѡа Дросиѡї” (Sf. ?), „Ѓѡа Варвар[а]” (Sf. Varvara), „Ѓѡа Мѣ(ла)хїа” (Sf. Melania?); (la dr.) „Ѓѡа Ёринї” (Sf. Irina), „Ѓѡа Феѡронї” (Sf. Fevronia), „Ѓѡа Ѓѣнїа” (Sf. Xenia), „Марїа Ёг(и)п(ѡ)їѣ” (Maria Egipte[anca]); 4. textul daniei, sub pedestal – „+ Мо[л]ѡѡѡ раѡа Бжѡа · Фрѡсина · и чадѣ и Марїа” (Ruga roabei lui Dumnezeu Frosina și copilul și Maria).

³¹ Dată înscrisă în pomelnicul mănăstirii Vizantea, de unde provine icoana (v. Melchisedec [Ștefănescu, episcopul], *Notițe istorice și archeologice*, București, 1885, p. 103–104).

³² *Ibidem*.

³³ Transcrierea inscripțiilor s-a făcut în anii 90 ai sec. XX. În prezent, icoana este acoperită cu foiță japoneză pentru protejarea stratului pictural, foarte fragilizat, care împiedică studiarea icoanei.

³⁴ Ultimele două litere reprezintă probabil începutul versetului următor: рѣша ко елѣ фарисѣѣ „De aceea fariseii I-au zis” (Ioan 8, 13).

35. *Sfânta Paraschiva*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de fiul popii Procopie. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Bistrița (jud. Neamț).

Inscripții în slavonă: 1. numele sfinte – „Сѣа Параскиви” (Sf. Paraschiva); 2. text de danie, pe bordura ramei inferioare – „+ М[ольв]ъ раба Б[ож]и [?]с[?]е сѣи пв(п) Прокѡпъ” (Ruga robului lui Dumnezeu [?], fiul popii Procop[ie]).

36. *Duminica tuturor sfinților*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Se păstrează în colecțiile MNAR, nr.inv. 67958/ 2235.

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei – „Недѣла въсѣ(х) свѣ(п)и(х)” (Duminica tuturor sfinților); 2. denumirea „corurilor” de sfinți – (rII) „плѣнодоми (sic!) патриашь, мирносоинци” (sic!) (preacuvioșii patriarhi, mironosițe), (rIII) „пр(ѡ), апѡ” (proo[roci], apo[stoli]); 3. inscripție de danie, pe chenarul inferior, foarte deteriorată, dificil de reconstituit – „+ [...] икоан[....] ри пра[....]”.

37. *Izgonirea din Rai*, 1613, donată de monahia Doroda. Se află la schitul Văleni–Piatra Neamț. Ca și *Rugul lui Moise* (cat. 20) icoana se încadrează orientării „intelectualiste” din arta ilustrării manuscriselor din epoca Movileștilor³⁵.

Inscripții în slavonă:

1. Titlul icoanei – „ИЗГОНѢНЪ БЫСТЬ АДАМЪ Е ЕВА ѿ РАѢ В[?]ТЬ ГЛАСЬ ВЪ ПОЛОДНѢ” (Adam și Eva au fost izgoniți din rai; [au auzit] glasul lui Dumnezeu în răcoarea serii – Facerea 3, 8).

2. În câmpul compozițional – a) „АДАМЪ ГДЕ БѢ” (Adame, unde ești? – Facere 3, 9); b) „АГГЛЪ·(ГНѢ)·ИЗВРЪЖЕ ЗМѢА ѿ РАѢ НА ЗЕМЛЕ” (Îngerul Domnului alungă șarpele din rai pe pământ).

3. Text de danie, pe chenarul inferior și, prelungit, pe chenarul din dreapta, la bază – „+ Сѣа иконѣ сътвори Дорѡда·монахѣа·въ днѣ·вѣчистиваго·и Хрѣлюбиваго·Іѡ(н) Гте[ан] (воикоа)// ле(п)·ѣ·р·к·в·м(с)ц·фѣ·к·в·днѣ” (Această icoană a făcut-o Doroda [Dorothea?] monahia în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului Io[an] Ștefan voievod [Tomșa], anul 7122 [=1613], luna februarie, 22 zile).

38. *Împărtășirea apostolilor*, 1613, donată de monahia Ștefana. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în colecția de icoane a mănăstirii Văratec, jud. Neamț. A fost repictată grosier la începutul sec. XX, respectându-se iconografia originală.

Inscripții în slavonă (acestea nu au fost repictate și se păstrează parțial): 1. titlul – „Тѡг(а)а рича ахтсѣ (?) Хс сѣыа гченико своѣ” (Atunci a spus ... Hristos sfinților săi ucenici); 2. de danie, pe cadrul inferior – „... монахѣа Стефан[а]· вѣчичи(с)тиваго и Хтѣлюбиваго... ѣ·р·к·в·а ...” (...monahia Ștefana [în zilele] binecinstitorului și de Hristos iubitorului 7121 [= 1613]).

39. *Iisus – Împăratul Slavei*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Bistrița, jud. Neamț.

Inscripții în slavonă: 1. titlul – „Сѣиѣтиѣ Хрѡ” (Coborârea lui Hristos); 2. pe cruce – „ѡр сѣа” (Împăratul Slavei).

40. *Iisus – Împăratul Slavei* (fig. 4), sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la biserica din Hurjueni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se află la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava. Icoana este aproape identică cu cea de la Văleni/Bistrița–Neamț.

Inscripții în slavonă:

1. Titlul, pe cadrul superior – „Сѣиѣтиѣ Хрѡ” (Coborârea lui Hristos).

2. Referitoare la scenă, (pe cruce) – „И·Н·Ц·Р” (Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor)³⁶, „Іс Хс” și „Мр ѣѣ”; (în câmpul icoanei) – „кѡп” (lance), „тр” (trestie, prescurtarea de la трѣст, trestie); (în dreptul îngerilor) – „ар Г” (ar[hanghelul] G[avriil]) și „ар М” (ar[hanghelul] M[ihail]).

³⁵ Vezi C. Costea, *La sfârșitul unui secol*, p. 88–89. Cf. M.I. Sabados, *Din nou despre „comoara” de icoane*, p. 23–25, fig. 20.

³⁶ Ultimele două litere sunt probabil prescurtarea de la ѡр (împărat), ultima literă, care trebuia să desemneze cuvântul „iudeilor”, lipsind.

3. Text de danie, pe cadrul inferior – „Гїѣ икони сътвори [...] ѿ[...] ѿ[...]” (Această icoană a făcut-o ... [lacună pictură]).

41. *Sfântul Ilie în pustiu*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de o anume Ana (?). Aparține grupului de icoane din vremea Movileștilor de la schitul Văleni–Piatra Neamț.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului – „Гѣѣ Иліа пророкъ” (Sfântul Ilie prorocul); 2. de danie – „Гѣ[.....] сътвори Анна”³⁷ (Această [icoană] a făcut-o Anna <?>).

42. *Sfântul Ilie în pustiu* (fig. 5), sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de un anume Petrea. Provine de la biserica din Hurjueni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se află la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava. Icoana este aproape identică cu cea de la Văleni–Piatra Neamț.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului – „Гѣѣ Иліе проро(к)” (Sfântul Ilie prorocul); 2. de danie, pe cadrul inferior – „Гїѣ [...] Пѣтрѣ [...] анал его” (Această [...] Petrea [...] lui).

43. *Întâmpinarea Domnului*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. MNAR București, nr.inv. 70350/ i 1218 (achiziționată din București, în 1960).

Inscripție în slavonă pe filactera prorociței Ana: „Гѣѣ млада нець створи(д)а е неѣи земаѣ” (Acest prunc va adevăra cerul și pământul)³⁸.

44. *Intrarea în Ierusalim*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Muzeul „Arta Lemnului”, Câmpulung Moldovenesc, nr.inv. 806/1691; anterior a aparținut Liceului „Dragoș Vodă” din aceeași localitate, fiind transferată la muzeu în 1949.

Inscripție în slavonă, pe cadrul superior, titlul icoanei: „Цѣѣтконосе” (Aducerea florilor/ Floriile).

45. *Prinderea lui Iisus*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Schitul Văleni–Piatra Neamț.

Inscripție în slavonă, pe cadrul superior, titlul icoanei: „Прѣданіе Хѣѣ” (Predarea lui Hristos).

46. *Coborârea de pe cruce*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Văratec, jud. Neamț.

Inscripție în slavonă, titlul icoanei: „Гѣѣтїе Хѣѣ” (Coborârea lui Hristos).

47. *Înălțarea Domnului*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de Gligorie, soția sa Sofonie (Sofronia ?) și copiii lor. MNAR București, nr.inv. 71962/ i 1230; achiziționată din București în 1966.

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – „Възнесеніе Хѣѣ” (Înălțarea lui Hristos); 2. de danie, pe cadrul inferior – „Гїѣ икона сътвори Глигоріе и подрожі его ѿфоніе и чадни(х)” (Această icoană au făcut-o Gligorie și soția sa Sofonie și copiii)³⁹.

48. *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII; donată de Ioan, soția sa Nastasia și copiii lor. Se află la MNAR București; achiziționată din București în 1966.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului, pe cadrul superior – „Гѣѣ мѣ(к) Гиѡргїе” (sic!); 2. text de danie, pe cadrul inferior – „+ Гїѣ икона сътвори Иѡнъ и подрожі[їе] его Насѣасїе и чадни[х]” (Această icoană au făcut-o Ioan și soția sa Nastasia și copiii)⁴⁰.

³⁷ Ultima literă este incomplet conservată; pare să fie „a”.

³⁸ *Arta din Moldova de la Ștefan cel Mare la Movilești*, catalog de expoziție, MNAR, Secția de Artă medievală românească, august–octombrie 1999, cat. 11.

³⁹ *Ibidem*, cat. 22.

⁴⁰ *Ibidem*, cat. 21.

Fig. 1. *Adormirea Maicii Domnului*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 12).

Fig. 2. Sfântul arhanghel Mihail și Sfânta cuvioasă Paraschiva, Hurjueni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 19).

Fig. 3. *Sfinții apostoli Andrei și Luca, Hurjueni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 23).*

Fig. 4. *Iisus – Împăratul Slavei*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 40).

Fig. 5. *Sfântul Ilie în pustiu*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 42).

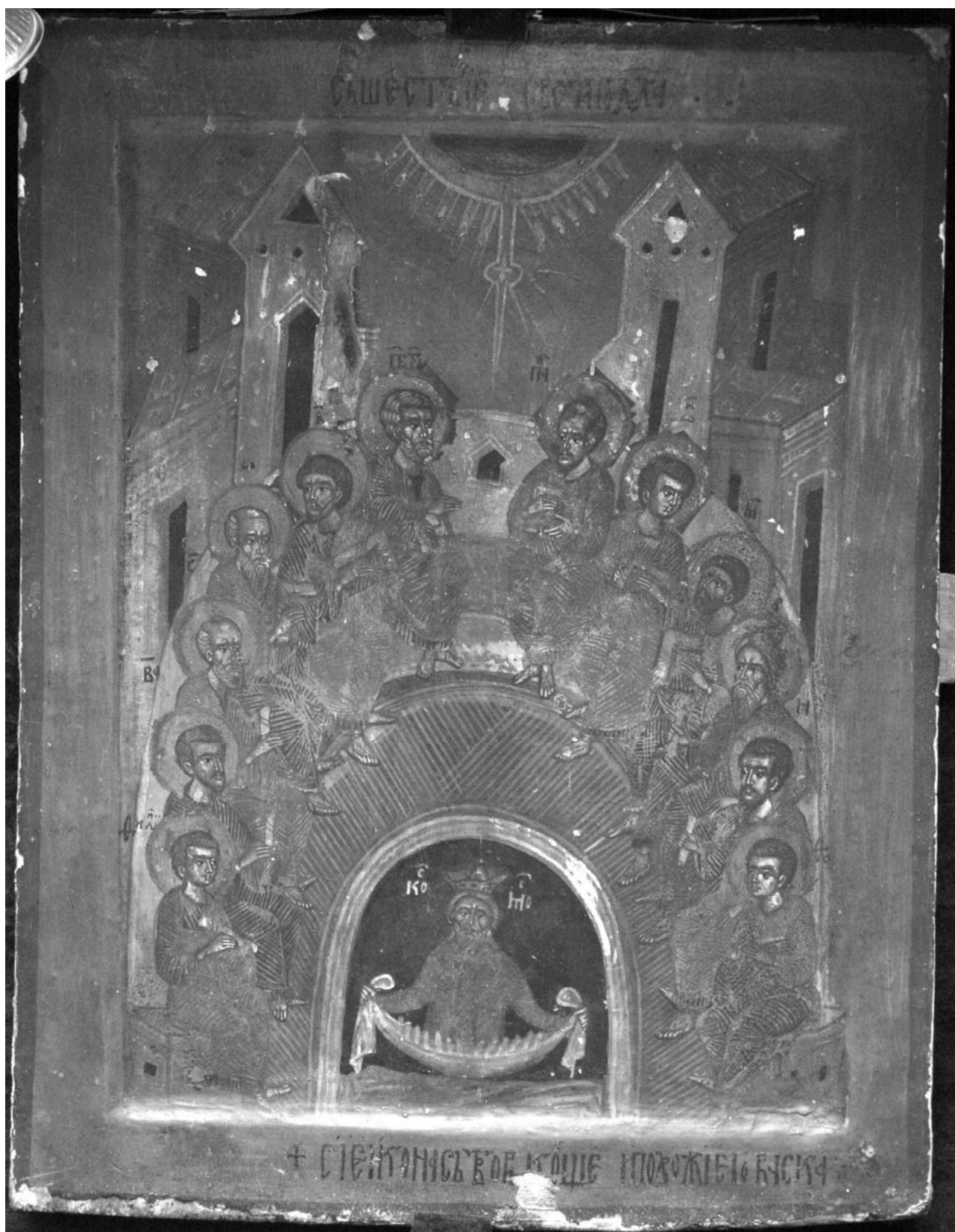

Fig. 6. Pogorârea Sfântului Duh, Hurjueni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 49).

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – „Съшествіа свѣтаго Дѣа” (Coborârea Sfântului Duh); 2. de danie, pe cadrul inferior – „Сіе ікона сътвори Ёще и подрожі еѣ Васка” (Această icoană a făcut-o Coște și sotia sa Vasca).

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – „Бѣзвѣженіе чѣснѣго и животѣо речеаго кр(с)та” (Înălțarea cinstitei și de viață dătătoarei cruci); 2. text de danie, pe cadrul inferior, continuat pe laterala stângă și terminat pe jumătatea inferioară a lateralei drepte – „+Сѣа [и]конѣ·сѣтворѣ·Саломіѣ·в[ѣ] (л[ѣт]·)·ѡ·ѡ·ѡ·ѡ·ѡ· // вѣ днѣи вѣлѣочи(с)тивѣго и Хрѣстолюбовѣаго ѿв(н) Стефанѣ воивода· // мѣ(с) мѣ(р) ѿ днѣи. Пѣ(с) Глигорѣ[р]ѣ згр[р]ауѣ” (Această icoană a făcut-o Salomia, în anul 7121 [= 1612], în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului Io[an] Ștefan <Tomșa> voievod, luna martie, 10 zile. A pictat Gligorie zugravul).

Inscripție fragmentară descoperită de Al. Efremov pe maforionul Maicii Domnului: „в лѣтѣ...” (anul 7020 = 1512–1513)⁴⁴.

Inscripții în slavonă: numele sfinților sunt fie deteriorate, fie repictate; se păstrează textul de pe Evanghelia lui Iisus – „Прїидѣте ѿ всѣхъ мѣстъ до нѣбъ и до земли и до морей и до оусть рѣкъ и до вѣнъкъ” (Veniți binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă [de la întemeierea lumii] – Matei 25, 34).

⁴⁸ Datarea se bazează pe o inscripție din sec. XIX, dispusă în dreapta ramei inferioare, pe strat de pictură recent, reprodușă de Victor Brătulescu, *Icoanele de familie ale lui Neagoe Basarab*, în *BOR*, LXXIX (1961), nr. 9–10, p. 775–784, ref. p. 777 (așa =

Inscripții în slavonă: 1) numele Sf. Nicolae, scris cu roșu pe fond de aur (transpare de sub stratul de pictură din sec. XIX) – „СѦНІ НІКОЛАЕ” (Sf. Nicolae); 2) numele donatorilor, scrise cu alb pe fondul veșmintelor personajelor – „ІѠ НЕАГОЕ ВОЕВОДЪ”, „ФЕОДОСИЕ ВОЕВОДЪ”, „ПЕТРЪ ВОЕВОДЪ”, „ІОАН ВОЕВОДЪ”, „ГП(Д)ЖА РО(К)ЃАНДА”, „ГП(Д)ЖА СТАНА”; „И ГП(Д)Ж(А) МИЛИЦА” (Io Neagoe voevod, Theodosie voevod, Petru voevod, Ioan voevod, doamna Roxanda, doamna Stana și doamna Milița).

Inscripțiile în slavonă sunt scrise cu roșu pe fondul de aur: 1) numele sfinților Simeon și Sava – „СѢМѢОНЪ”, „СѢМѢОНЪ СѢВА” (Sf. Simeon, Sf. Sava); 2) numele donatorilor – „ГО(С) [ПО] (Д) ЖЖ ДЕСПИ(НА)”, „ГО(С) [ПО] (Д) ЖЖ СТАНА”, „ГО(С) [ПО] (Д) ЖЖ РОЖДА[Н] Д(А)” (doamna Despina, doamna Stana, doamna Roxanda).

Inscripțiile au fost scrise în sec. XIX, pe noul fond albastru-ceruleum, și sunt redactate în lb. greacă (titlul scenei și numele sf. Ioan Teologul), în română (inscripția de la bază, privind repictarea din 1801) și în slavonă (inscripțiile privind pe doamna Despina). Credem că doar aceste două inscripții în slavonă, dispuse deasupra capului Despinei și, respectiv, în stânga sa, ar putea reproduce textul original din sec. XVI: „Елъдичице прими дѣшо(у) раба твоѣго:/ Іо(н): Ѳеодосіе воевода/ и принесе сдѣтвѡу емоу” (Stăpână, primește sufletul robului tău Io(an) Theodosie voevod și adu-l la judecata ta)⁵⁶; „Ѣ(с)[по]д(ж)а Деспина” (doamna Despina).

Inscripții în slavonă: 1) numele sfinților, cu roșu pe fond de aur – „ГѢѢ Карлаа(д)” (sic!), „ГѢѢ [...] чавкѣ Бѣѣ, Иѡаса(ф)” (Sf. Varlaam, Sf. [Alexe] Omul lui Dumnezeu, Sf. Ioasaf); 2) texte pe filacterul sf. Varlaam și, respectiv, pe cartea sf. Ioasaf, scrise cu negru – „Чѣдо Иѡаса/фе ег(д)а ра(з)вога/тѣши тогдѣ/

⁵⁸ *Arta Tării Românești*, cat. 13, p. 54.

неподати(в)/коудеши” (Fiule Ioasafe, când te vei îmbogăți, atunci vei deveni mai nedarnic); „реч[е...] на/хоцетъ ити /и тажи ѿ/връжетъ/ себе · и въ//зметъ кръ/сть и по/мнѣ [г]р[а]/[д]ет...” (Zice [Domnul ?]: De va voi cineva să meargă [după Mine], acela să se lepede de sine și să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie – Matei 16, 24)⁵⁹.

57. *Sfântul Ioan Botezătorul și Maica Domnului cu Pruncul* (fig. 8), primele două decenii ale sec. XVI⁶⁰. Provine probabil de la biserica mănăstirii Curtea de Argeș și a aparținut o vreme, în sec. XVIII, bisericii Buna Vestire, com. Domnești, jud. Argeș; azi aparține Casei de cultură-muzeu din Domnești. A fost restaurată „necorespunzător”⁶¹.

Inscripții în greacă (numele) și slavonă (text pe filacter) – 1) „Ο Α[γ]ιος Ἰω[ν] Ὁ Πρ(οδ)[ρο]μ[ο]ς”⁶² și „Μηρ [Θυ]” (Sf. Ioan Înaintemergătorul, MD); 2) „+види(ш)⁶³ што сѧ/моучатѣ [...] и за/[...](ү)ниѣ [...]то·/что мною главѣ оу҃сѣко(ха)/ако и каинѣ[...]/оу҃ пропасть· тако/оу҃падоша што/ми гла(в)ү/оу҃сѣкли” (Vedeți pentru ce vă chinuiți și [...], căci precum capul meu au tăiat, ca o piatră în prăpastie, așa au căzut cei care mi-au tăiat capul)⁶⁴.

58. *Maica Domnului cu Pruncul* – Glykophilousa⁶⁵, al treilea sfert al sec. XVI⁶⁶. Provine de la mănăstirea Snagov, jud. Ilfov, aparține Colecției Patriarhiei Române, nr.inv. 3614 și se află în custodie la MNAR, nr. cst. 5871/1524.

Inscripții în slavonă: 1) titlul scenei – „Цѣлованіѣ” (Sărutarea); 2) în dreptul îngerului – „ѡг҃г҃ѣ(а) Г҃нѣ” (Îngerul Domnului).

59. *Sfântul evanghelist Matei*, a doua jumătate a sec. XVI⁶⁷. Icoană de tâmplă, din registrul *Marea Deisis*. Proveniență necunoscută; aparține MNAR, nr.inv. 12221/i 878.

Inscripții în slavonă: 1) numele – „Г҃ѣ Мѡѡи” (Sf. Matei); 2) text pe cartea deschisă – „+Кни҃га/рѡ(а)ств/а І҃в Х҃ѣ/снѧ да/вида/снѧ // Яв҃раам/лѣ · Яв҃ра/амѣ рѡ/ды Иса/ака·” (Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isaac... – Matei 1, 1–2).

60. *Sfântul evanghelist Marcu*, a doua jumătate a sec. XVI⁶⁸. Icoană de tâmplă, din registrul *Marea Deisis*. Proveniență necunoscută; aparține MNAR, nr.inv. 11424/i 91.

Inscripții în slavonă: 1) numele – „Г҃ѣ Марко” (Sf. Marcu); 2) text pe cartea deschisă – „За҃чело/Ев(г)ѡі/а І҃в Х(с)ѣ/а снѧ Бж҃г҃а. І҃акоже е(с)т писано/въ про//рочѣ[х] сѣ/ѧзъ посла а҃г҃ла м/оего:” (Începutul evangheliei lui Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu. Precum este scris în proroci: „Iată Eu trimit îngerul Meu...” – Marcu 1, 1–2).

⁵⁹ Textul de pe filacterul sfântului Varlaam se întâlnește în pictura murală de la Dečani și Ravanica, iar textul de pe cartea lui Ioasaf apare în pronaosul bisericii mănăstirii Cozia. Vezi Ioana Iancovescu, *Viața sfinților Varlaam și Ioasaf – versiuni iconografice românești*, în *Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 80 de ani*, coordonat de Ionel Căndea, Paul Cernovodeanu și Gheorghe Lazăr, Brăila 2003, p. 507–517; ref. p. 507–508.

⁶⁰ Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului în pictura de icoane în sec. XVI și o „nouă” icoană din epoca lui Neagoe Basarab*, în *BMI*, an XL (1971), nr. 3, p. 87–94. Dată reluată de idem, *Icoane românești*, p. 40–41, cat. 12, și *Arta Țării Românești*, cat. 17 (fișă de Ana Dobjanschi).

⁶¹ Al. Efremov, *Icoane românești*, cat. 12, p. 183.

⁶² Cuvântul „Prodromos” este prescurtat cu literele coligate și suprascrise.

⁶³ Litera suprascrisă ar putea fi interpretată și ca τ (Ruxandra Lambru).

⁶⁴ Cf. Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului*, p. 89, n. 3.

⁶⁵ Tipul iconografic al Glykophilousei („Dulcea sărutare”) – variantă a mai cuprinzătorului tip al Maicii Domnului a Tandreții – se intersectează, în acest caz, cu cel al „Maicii Domnului a Patimilor”, sugerată de prezența îngerului cu însemnele Patimilor, crucea, sulita și trestia cu burete în vârf.

⁶⁶ Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 44–46, cat. 16, p. 184, datează icoana în intervalul 1563–1565, cu o argumentație destul de convingătoare. Cf. *Arta Țării Românești*, cat. 20, p. 70, cu o dată mai puțin convingătoare la începutul sec. XVI.

⁶⁷ Adoptăm datarea mai extinsă propusă de Ana Dobjanschi în *Arta Țării Românești*, cat. 27, p. 85. Cf. Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 46, cat. 17, p. 184.

⁶⁸ Adoptăm datarea mai extinsă propusă de Ana Dobjanschi în *Arta Țării Românești*, cat. 26, p. 83. Cf. Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 46, cat. 18, p. 184–185.

Fig. 7. *Sfinții Varlaam, Alexe, Omul lui Dumnezeu și Ioasaf*, Muzeul orășenesc Curtea de Argeș/ MNAR (cat. 56).

Fig. 8. Sfântul Ioan Botezătorul și Maica Domnului cu Pruncul, Casa de cultură-muzeu Domnești-Argeș (cat. 57).

Abrevieri

<i>AT</i>	–	<i>Ars Transsilvaniae</i> , Cluj-Napoca
<i>BMI</i>	–	<i>Buletinul Monumentelor Istorice</i> , București
<i>MO</i>	–	<i>Mitropolia Olteniei</i> , Craiova
<i>MNAR</i>	–	Muzeul Național de Artă al României, București
<i>RM</i>	–	<i>Revista Muzeelor</i> , București
<i>RRHA.BA</i>	–	<i>Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts</i> , Bucarest
<i>SUBB</i>	–	<i>Studia Universitatis Babeș-Bolyai</i> , Cluj-Napoca
<i>SCIA.AP</i>	–	<i>Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică</i> (1953–1997), București
<i>VT</i>	–	Vechiul Testament